
KVALITATIV EVALUERING

AF UDVIKLINGSPROJEKTET

TANDPLEJE FOR SOCIALT UDSATTE

Januar 2015

KVALITATIV EVALUERING AF UDVIKLINGSPROJEKTET TANDPLEJE FOR SOCIALT UDSATTE

© Odontologisk Institut ved Københavns Universitet januar 2015

Rapporten er udarbejdet af:

Camilla Hassing Grønæk, sociolog

**Lisa Bøge Christensen, lektor, ph.d., Odontologisk Institut ved Københavns
Universitet**

**Børge Hede, overtandlæge, ph.d., Sundheds- og omsorgsforvaltningen,
Voksentandplejen, Københavns Kommune**

Rasmus Christophersen, Bsc Folkesundhedsvidenskab, bach.stud.odont.

Rapporten kan citeres med tydelig kildeangivelse.

Rapporten kan downloades på www.tandrod.dk

Udviklingsprojektet Tandpleje for socialt udsatte tilbyder gratis tandbehandling til socialt udsatte i Ballerup Kommune og i øvrige kommuner i Region Hovedstaden. Tandklinikken Tandrødderne for misbrugere og socialt udsatte er en frivilligt drevet tandklinik i Ballerup og er forankret under den kommunale tandpleje i Ballerup Kommune. Klinikken kan kontaktes på tlf. 41751015 eller gnb@balk.dk

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	1
1.1 Fokus i den kvalitative evaluering.....	1
1.2 Den kvalitative evalueringsmetode	2
2. Sammenfatning af den kvalitative evaluering	3
3. Baggrunden for projektet	4
3.1 Tandplejeprojektet i Ballerup Kommune.....	5
4. Brugergruppens karakteristika	6
4.1 Hvad karakteriserer brugerne af tandplejetilbuddet?	7
4.2 Brugernes problemer med tænder eller proteser påvirker deres livskvalitet	8
4.2.1 Brugernes tandproblemer påvirker dem ofte fysisk og ernæringsmæssigt.....	9
4.2.2 Brugernes tandproblemer påvirker dem ofte psykisk og socialt.....	9
5. De centrale erfaringer med projektet	10
5.1 Tandpleje forbedrer tandsundhed og livskvalitet hos brugerne.....	10
5.1.1 "Man vænner sig jo til det"	11
5.1.2 Behandling af tandproblemerne letter hverdagen.....	13
5.1.3 Tændernes udseende er vigtigt for selvopfattelsen.....	14
5.2 Brugernes tilfredshed med kvaliteten af tandplejetilbuddet.....	16
5.3 Tryghed er en vigtig faktor i tandpleje for socialt udsatte	17
5.3.1 Tandlægeskræk er en udfordring for mange.....	18
5.3.2 Tryghed, tryghed, tryghed	19
5.3.3 "De giver sig tid til én"	20
5.3.4 Betydningen af en imødekommende, varm og anerkendende atmosfære	21
Bilag 1 Interviewguides A-C	23
Bilag 2 Metode og datagrundlag.....	29
Bilag 3 Bruger cases.....	31

1. Indledning

Socialt udsatte har ofte store problemer med deres tænder. Ofte er der tale om akutte smerter og sygdomstilstande i mundhulen samt tab af tyggeevne på grund af svækkede eller manglende tænder. Tandproblemerne fører ofte flere helbredsmæssige og sociale problemer med sig. Samtidig har socialt udsatte ofte ikke de økonomiske og menneskelige ressourcer der skal til for at benytte de private tandplejetilbud, der udgør det almene tandplejesystem i Danmark.

Tandpleje for socialt udsatte er et treårigt udviklingsprojekt igangsat i marts 2013 af frivillige kræfter i samarbejde med Ballerup Kommune. Projektet har til formål at etablere et gratis tandplejetilbud, der væsentligt forbedrer tandsundheden og livskvaliteten hos socialt udsatte i Ballerup Kommune og i de øvrige kommuner i Region Hovedstaden. Projektet er støttet af midler fra Region Hovedstaden, Ballerup Kommune samt via satspuljemidler fra Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse.

Odontologisk Institut ved Københavns Universitet er blevet bedt om at gennemføre en faglig evaluering af projektet. Nærværende rapport udgør den kvalitative del af evalueringen og er baseret på interviews og fokusgrupper med misbrugere, visitationsmedarbejdere, klinikkoordinator samt frivillige tandlæger, tandplejere og klinikassistenter, der har deltaget i projektet. Den endelige evaluering foretages ved projektperiodens afslutning ved udgangen af 2015 og er hovedsageligt baseret på odontologiske data med fokus på tandstatus og livskvalitet.

1.1 Fokus i den kvalitative evaluering

Evalueringens formål er at evaluere virkningerne af projektet *Tandpleje for socialt udsatte* og dokumentere centrale erfaringer med projektet. Fokus i den kvalitative evaluering er i første omgang på hvilke effekter tandplejeprojektet har haft hos socialt udsatte i forhold til projektets mål om at forbedre tandsundhed og livskvalitet hos brugerne. I anden omgang er fokus på at undersøge brugernes tilfredshed med tandplejetilbuddet samt at indsamle viden om, hvad der virker i tandbehandlingen af socialt udsatte, og hvad der virker i forhold til at målrette et tandplejetilbud, der imødekommer socialt udsattes behov i relation til tandpleje.

Evalueringen tager udgangspunkt i følgende evalueringsspørgsmål:

- Hvad betyder det for socialt udsatte at få ordnet deres tænder, og hvilke effekter har tandplejeprojektet i forhold til tandsundhed og livskvalitet hos brugerne?
- Hvordan oplever brugerne kvaliteten af tandplejetilbuddet?
- Hvilke faktorer er vigtige for arbejdet med at målrette tandpleje til misbrugere og socialt udsatte?

1.2 Den kvalitative evalueringsmetode

De tre evalueringsspørgsmål belyses overvejende kvalitativt ud fra både brugernes og projektarbejdernes perspektiver, oplevelser og erfaringer med tandplejeprojektet.¹

Evalueringen bygger på en analyse af et samlet datamateriale, der består af 4 enkeltinterviews med socialt udsatte, der har deltaget i projektet og 4 fokusgrupper med frivillige tilknyttet tandklinikken, klinikkoordinator og visitationsmedarbejdere:

- 4 enkeltinterviews med brugere af tandklinikken for socialt udsatte
- 1 fokusgruppe med frivillige tandlæger samt klinikkoordinator
- 1 fokusgruppe med frivillige klinikassistenter
- 1 fokusgruppe med frivillige tandplejere
- 1 fokusgruppe med visitationsmedarbejdere fra misbrugscentret Brydehuset i Ballerup Kommune

Brugerne der deltog i interviewundersøgelsen var udvalgt på baggrund af tre kriterier, dels at brugerne havde erfaring med projektet og havde gennemført flere tandbehandlinger på klinikken; dels at både kvinder og mænd var repræsenteret; og dels at der blandt de interviewede både er brugere med et aktivt misbrug og brugere, der var nået langt i behandlingen af deres misbrug. Sidstnævnte skal ses i sammenhæng med at størstedelen af brugerne af tandplejeprojektet i Ballerup havde et aktivt eller tidligere misbrug af alkohol eller stoffer.

En nærmere gennemgang af brugergruppens generelle karakteristika er beskrevet i rapportens Kapitel 4. Formålet med at opstille kriterier for udvælgelsen af brugere var at sikre, at deltagerne i evalueringen så vidt muligt havde forskelligartede oplevelser og erfaringer med projektet. Oplysninger om brugernes sociale baggrund og erfaring med tandplejeprojektet er beskrevet i Bilag 1.

En nærmere gennemgang af evalueringens metode og datagrundlag findes i Bilag 2.

---

¹ De socialt udsatte, der har deltaget i tandplejeprojektet, betegnes løbende i som "brugere".

2. Sammenfatning af den kvalitative evaluering

Udviklingsprojektet Tandpleje for socialt udsatte iværksat i Ballerup Kommune, har haft fokus på at forbedre socialt udsattes meget dårlige tandsundhed, hvilket har effekt på livskvaliteten. Målet med projektet var yderligere at forbedre socialt udsattes muligheder for at få tandbehandling og dermed bidrage til at reducere social ulighed i tandsundhed.

På baggrund af den kvalitative undersøgelse af effekter, brugeroplevelser og erfaringer med tandplejeprojektet, er evalueringens resultater:

1. Tandplejeprojektet forbedrede væsentligt tandsundhed og livskvalitet hos socialt udsatte.

Tandplejeprojektet har skabt synlige resultater for de socialt udsatte, idet de var blevet afhjulpnet smerter, havde fået reetableret tyggefunktion og fået nødvendige kosmetiske behandlinger. Effekterne af den forbedrede tandsundhed hos brugerne har været forbedret fysisk og psykisk velbefindende, en bedre fungerende hverdag samt øget selvværd og social kontakt med andre.

2. Brugerne havde høj tilfredshed med kvaliteten af tandplejetilbuddet i projektet. Det vigtigste i forhold til brugernes tilfredshed var muligheden for gratis tandbehandling samt de frivillige tandlægers, tandplejeres og klinikassistenters faglighed, varme, tid og omsorg for den enkelte.

3. Tryghed, tid og imødekommenhed var vigtige faktorer i tandplejen for socialt udsatte.

Tandplejen for socialt udsatte indebærer høj inddragelse af patienten, individuelt behandlingsforløb, omsorg og indlevelse i patientens situation, tid til den enkelte, fleksible, imødekommende og personlige rammer. Tryghed var den vigtigste faktor i tandplejen for socialt udsatte, især fordi de fleste led af tandlægeangst. Ret hurtigt i behandlingsforløbet blev brugernes tandlægeangst reduceret og de gennemførte deres behandlingsplan på tandklinikken for socialt udsatte.

3. Baggrunden for projektet

I de seneste år har der været øget fokus på social ulighed i tandsundhed. En af de faktorer der har størst indflydelse på hvor ofte danskerne går til tandlæge er størrelsen på vores indkomst.² Flest blandt de laveste indkomstgrupper går ikke regelmæssigt til tandlægen. Socialt udsatte har ofte store tandproblemer, men har i mange tilfælde ikke råd til at gå til tandlægen og få den nødvendige hjælp. Idet der er en stor egenbetaling på tandbehandling i Danmark, har flere derfor ikke økonomisk råderum til at benytte de private tandplejetilbud. Det er muligt at søge om tilskud til tandbehandling, men mange socialt udsatte er ikke nødvendigvis berettiget tilskuddet og oplever at få afslag på økonomisk hjælp. I de fleste tilfælde skyldes dette, at rådighedsbeløbet hos ansøgere der er socialt udsat, ofte ser større ud end det reelt er. De fleste er kontanthjælpsmodtagere eller førtidspensionister, men ofte er deres økonomi yderligere belastet af gældsposter og eventuelt af en misbrugsafhængighed af alkohol eller stoffer, hvilket ikke indgår i sagsbehandlingen. Erfaringer fra det opsøgende tandplejeteam i Aarhus Kommune har derudover vist, at der er mange socialt udsatte, der aldrig får søgt om tilskuddet. Mange møder system-administrative barrierer, hvor blandt andet kravene til dokumentation og papirarbejde for mange synes uoverkommeligt og svært at sætte sig ind i.³

Ud over manglende økonomiske ressourcer møder socialt udsatte ofte en række personrelaterede barrierer. Flere er i en situation, hvor de mangler overskud og socialt netværk til at få iværksat behandling og få gjort noget ved deres tandproblemer, og dertil lider mange af tandlægeangst. Ofte har socialt udsatte flere tunge problemer, der præger deres hverdag for eksempel misbrug, hjemløshed og andre sociale, psykiske eller sundhedsmæssige problemer. På grund af et kaotisk og ofte hårdt liv mangler de mange gode tandplejevaner og har ikke været til tandlæge i flere år. Det kan ses på en markant dårlig tandstatus og stort behov for tandbehandling.

Der er i løbet af de sidste år blevet iværksat flere forskellige tandplejeprojekter i Danmark, der imødekommer socialt udsattes behov for tandbehandling og tandpleje. Størstedelen af tandklinikkerne for socialt udsatte er drevet af frivillige, idet 8 ud af i alt 12 eksisterende tandplejetilbud således hovedsageligt er baseret på ulønnet arbejdskraft. Det første tandplejetilbud for socialt udsatte blev etableret i 2002 i København, og frivilligforeningen Bisserne driver i dag to klinikker på henholdsvis Mændenes Hjem på Vesterbro og Koefoeds skole på Amager.

Siden har udviklingen taget til og alene i perioden 2010-2013 blev der etableret 10 tandklinikker for socialt udsatte rundt om i landet. Halvdelen af klinikkerne er mobile og indrettet i busser,

---

² "Ulighed i sundhed: Mange går ikke regelmæssigt til tandlæge". Rapport af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 6. april 2011. www.ae.dk

³ "Det opsøgende tandplejeteam – Tandplejeprojekt for socialt udsatte i Aarhus". Afsluttende rapport udarbejdet af Tina Kjelgaard, Aarhus Kommune, december 2013. www.socialstyrelsen.dk

der kører ud til de steder hvor brugerne befinder sig og har på den måde også en opsøgende funktion. Således kan socialt udsatte i udvalgte byer få tilbudt hjælp til gratis tandbehandling i København, Århus, Randers, Odense, Aalborg, Herning, Viborg, Holstebro, Silkeborg, Ballerup og Frederiksberg.⁴

3.1 Tandplejeprojektet i Ballerup Kommune

Frivillige kræfter har i samarbejde med Ballerup Kommune etableret et tandplejetilbud for socialt udsatte borgere i Ballerup og i de øvrige kommuner i Region Hovedstaden. Målgruppen for projektet er især udsatte, der har et aktivt alkohol- eller stofmisbrug eller er i misbrugsbehandling. Derudover er projektet målrettet personer med dårlig eller plejkrævende tandstatus, og som er delvist eller helt faldet ud af det etablerede tandplejesystem på grund af manglende sociale og økonomiske ressourcer.

Målet med projektet er at etablere et gratis tandplejetilbud, der væsentligt forbedrer tandsundheden og livskvaliteten hos socialt udsatte, der deltager i projektet. Der er afsat midler til en treårig projektperiode. Anlægsomkostninger er støttet af midler fra Region Hovedstaden, og via satspuljemidler fra Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse er der afsat midler til driften af klinikken over projektperioden. Organisatorisk er tandplejeprojektet forankret under den kommunale tandpleje i Ballerup, og kommunen dækker facilitets- og medarbejderomkostninger i forbindelse med projektet. Dataindsamling, dokumentation og evaluering af projektet foretages af Odontologisk Institut ved Københavns Universitet.

I marts 2013 åbnede Tandklinikken Tandrødderne på Parkvej 6 tæt ved det kommunale sundhedshus i Ballerup. Tandklinikken for socialt udsatte har i dag åbent ca. 20 timer om ugen. Der er ansat én klinik- og frivilligkoordinator og der er 50 frivillige tilknyttet projektet herunder 20 tandlæger, 21 klinikassistenter og 9 tandplejere.

Klinikken har to behandlingsrum og tilbyder både behandlinger af akutte smerter og sygdomstilstande i mundhulen og eventuelt restaurerende behandling med henblik på reetablering af tabt tyggefunktion samt nødvendige kosmetiske behandlinger. Henvi- ning til tandklinikken foregår via et samarbejde med misbrugscentret i Ballerup Kommune, der to dage om ugen afholder åbne visitationsdage, hvor socialt udsatte borgere kan henvende sig. Visitationen sikrer, at socialt udsatte med akut behov for tandpleje bliver henvist til klinikken og at de visiterede tilhører projektets målgruppe. I august 2014, halvvejs inde i projektet, var der registreret patientdata på 73 personer og 110 personer var skrevet op på venteliste.

---

⁴ "Her kan socialt udsatte komme gratis til tandlægen", *Tandlægebladet* 30.01.2013

4. Brugergruppens karakteristika

I dette kapitel belyses brugergruppens generelle karakteristika i forhold til socialdemografisk baggrund, samt brugernes egen vurdering af i hvilket omfang, deres tandproblemer har haft indflydelse på deres livskvalitet herunder deres fysiske og psykiske velbefindende.

Beskrivelsen af brugergruppens karakteristika er baseret på spørgeskemaer udfyldt ved visitationssamtalen, indsamlet for perioden maj 2013 til september 2014.

I nedenstående boks er de centrale fund om brugergruppens karakteristika sammenfattet.

Boks 4-1: Centrale fund om brugergruppens karakteristika

- 3 ud af 4 brugere er mænd
- Flest tilhører aldersgruppen 45-54-årige
- Hovedparten (88 %) har et aktivt alkohol- og/eller stofmisbrug
- Halvdelen kommer fra Ballerup Kommune og de resterende fra andre kommuner i Region Hovedstaden
- For hver tredje er det mere end 5 år siden sidste tandlægebesøg

Brugernes tandproblemer påvirker deres livskvalitet

Over halvdelen af brugerne var "temmelig tit" eller "meget tit" påvirkede af:

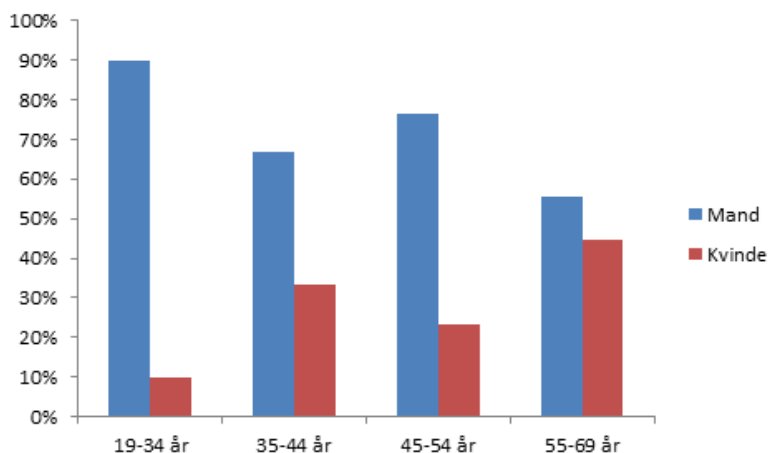
- Fysiske smerter
- Vanskeligheder med at tygge nogen form for mad
- Utilfredsstillende kost
- Følte sig anspændte
- Var flove over deres tænder eller proteser
- Følte, at livet i almindelighed var mindre tilfredsstillende

Brugergruppen er defineret som samtlige personer, der blev godkendt gennem den indledende visitationssamtale, til at deltage i tandplejetilbuddet. Denne gruppe udgjorde i alt 183 personer i perioden maj 2013 til september 2014. I samme periode er der på tandklinikken Tandlødderne blevet registreret tandsygdomsdata på 73 af de visiterede personer. De resterende personer er opskrevet på klinikens venteliste.

4.1 Hvad karakteriserer brugerne af tandplejetilbuddet?

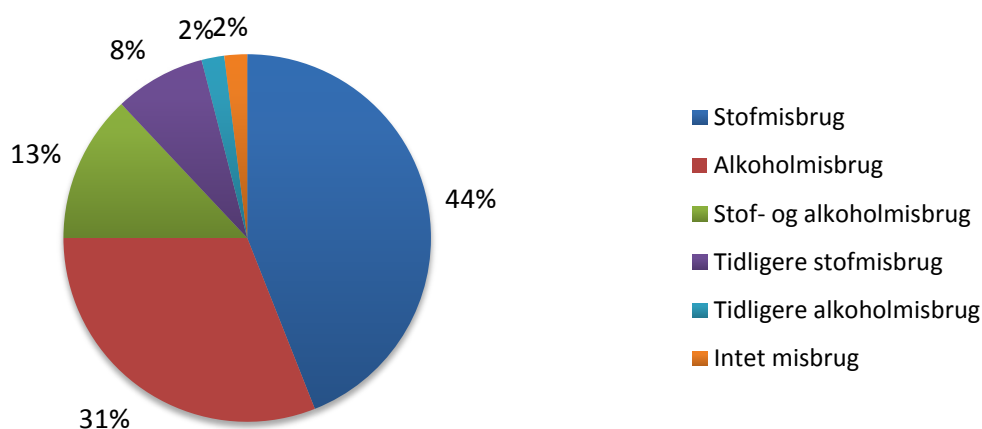
Brugergruppen i tandplejetilbuddet for socialt udsatte var kendetegnet af flest mænd, idet 3 ud af 4 brugere var en mand. Af figur 4-1, der viser fordelingen af mænd og kvinder i forhold til alder, fremgår det, at der flere mænd end kvinder inden for samtlige aldersgrupper. Den yngste i brugergruppen var 19 år og den ældste var 69 år.

Figur 4-1 Fordelingen af mænd og kvinder i procent i forhold til alder

Projektets målgruppe var socialt udsatte, herunder personer med et helbredsskadeligt forbrug af alkohol og/eller stoffer. Hovedparten af brugerne (88 %), havde et misbrug af stoffer, alkohol eller en begge dele, mens 1 ud af 10 havde et tidligere misbrug. Dette er illustreret i figur 4-2. Et fåtal på i alt fire brugere meddelte om intet misbrug, hverken nuværende eller tidligere.

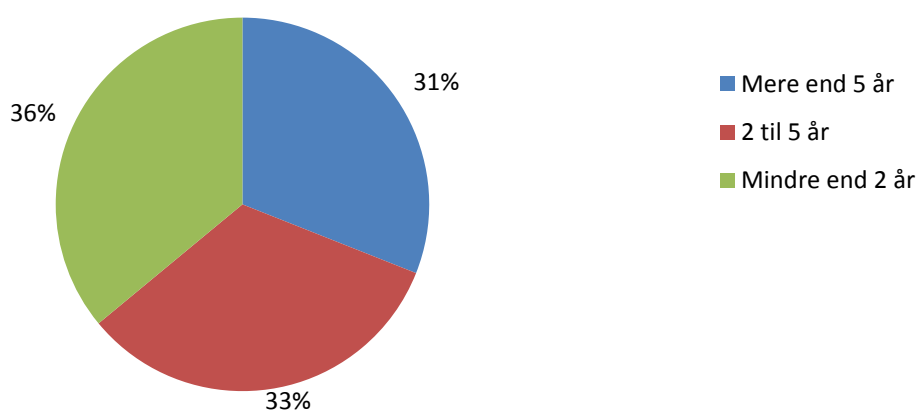
Figur 4-2: Fordelingen af brugerne i procent i forhold til eventuelt nuværende eller tidligere misbrug samt typen af misbrug

* N=174, idet 12 respondentsvar er kategoriseret som "ikke besvaret"

Målgruppen for projektet er endvidere rettet mod socialt udsatte borgere i Ballerup Kommune og de øvrige kommuner i Region Hovedstaden. Blandt brugerne tilhørte knap 60 % Ballerup Kommune og lidt over 40 % henvendte sig fra andre kommuner alle inden for Hovedstadsregionen. På tidspunktet for visitationssamtalen rapporterede størstedelen af brugerne (64 %), at det var 2 år eller flere år siden de sidst havde været hos en tandlæge og hos knap hver tredje var det mere end 5 år siden sidste tandlægebesøg. Figur 4-3 viser denne fordeling.

Figur 4-3 Fordelingen af brugerne i procent i forhold til hvornår de sidst var hos en tandlæge

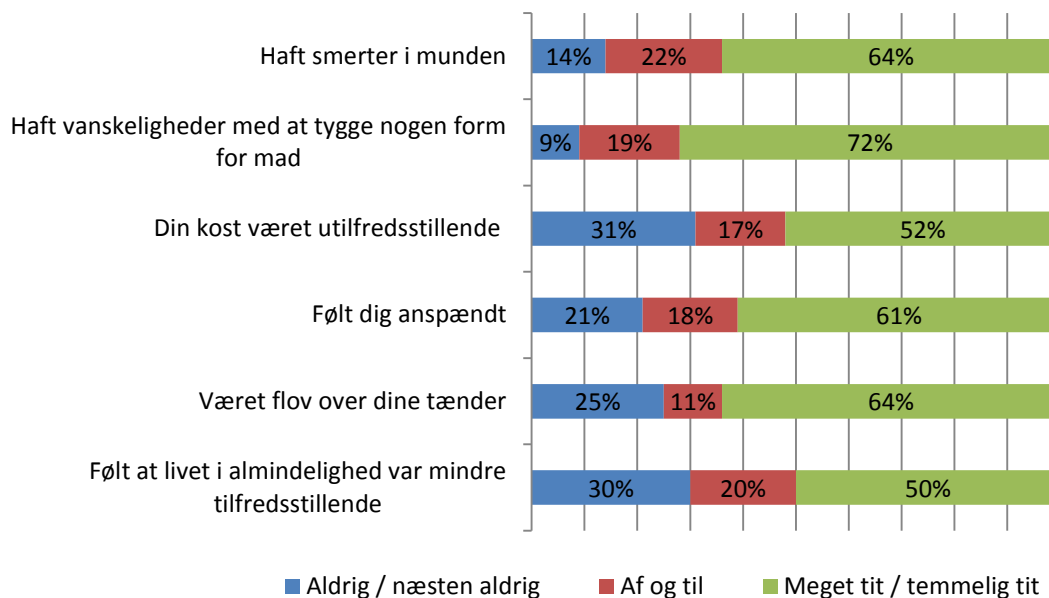

4.2 Brugernes problemer med tænder eller proteser påvirker deres livskvalitet

Brugerne oplevede, at omfanget af deres tandproblemer havde stor indflydelse på deres fysiske, psykiske og sociale velbefindende i hverdagen. Figur 4-4 viser, hvordan brugerne oplevede deres livskvalitet i forhold til eventuelle problemer med deres tænder eller proteser inden for det seneste år.

Overordnet oplevede størstedelen af brugerne, at deres tandproblemer ofte påvirkede deres livskvalitet. Flest brugere vurderede, at de "temmelig tit" eller "meget tit" oplevede at have smerter i munden eller tænderne, besvær med at tygge, at deres kost var utilfredsstillende, at de var flove over deres tænder eller proteser, at de følte sig anspændte og at livet generelt var mindre tilfredsstillende på grund af deres tandproblemer.

Figur 4-4: Fordelingen af brugernes vurdering i forhold til en række spørgsmål vedrørende tandrelateret livskvalitet: "Hvor ofte inden for det seneste år har du, på grund af problemer med dine tænder, mund eller protese, ..."

4.2.1 Brugernes tandproblemer påvirker dem ofte fysisk og ernæringsmæssigt

Hovedparten af brugerne var ofte påvirkede af fysiske smerter på grund af deres tandproblemer, idet 64 % "temmelig tit/meget tit" oplevede smerter i munden inden for det seneste år. Flest brugere meddelte, at deres tandproblemer ofte påvirkede deres tyggeevne. I den forbindelse oplevede 3 ud af 4 brugere, at de "temmelig tit/meget tit" havde vanskeligt ved at tygge nogen form for mad på grund af problemer med deres tænder eller proteser. Til sammenligning havde kun hver tiende inden for det seneste år "aldrig" eller "næsten aldrig" haft besvær med at tygge. Halvdelen af brugerne oplevede ligeledes, at deres kost "temmelig tit/meget tit" havde været utilfredsstillende inden for det seneste år. Ikke overraskende havde ni ud af ti af de brugere, der ofte oplevede tyggebesvær, samtidigt svaret, at deres kost "temmelig tit" eller "meget tit" havde været utilfredsstillende.

4.2.2 Brugernes tandproblemer påvirker dem ofte psykisk og socialt

Hos størstedelen af brugerne havde tandproblemerne ofte indflydelse på deres oplevelse af psykisk velbefindende i hverdagen. 61 % af brugerne nævnte, at de "temmelig tit/meget tit" havde følt sig anspændte, ligesom halvdelen inden for det sidste år havde følt, at livet i almindelighed var mindre tilfredsstillende på grund af problemer med deres tænder eller proteser. Hovedparten af brugerne oplevede også, at tandproblemerne ofte påvirkede dem socialt, idet 64 % nævnte, at de "temmelig tit/meget tit" inden for det seneste år, havde været flove over for andre over deres tænder eller proteser.

5. De centrale erfaringer med projektet

I dette kapitel fremdrages de centrale erfaringer med projektet. På baggrund af de kvalitative data evalueres effekterne af tandplejeprojektet med fokus på tandsundhed og livskvalitet hos brugerne. Dernæst evalueres brugernes tilfredshed med tandplejetilbuddet. Endeligt er det undersøgelsens formål at dokumentere, hvad der har virket i praksis i forhold til at udvikle en tandplejeindsats, der henvender sig til misbrugere og socialt udsatte. Kapitlet er inddelt i tre hovedtemaer (5.1-5.3), der belyser følgende spørgsmål:

- Hvad betyder det for socialt udsatte at få ordnet deres tænder, og hvilke effekter har tandplejeprojektet i forhold til tandsundhed og livskvalitet hos brugerne?
- Hvordan oplever brugerne kvaliteten af tandplejetilbuddet?
- Hvilke faktorer er vigtige for arbejdet med at målrette tandpleje til misbrugere og socialt udsatte?

5.1 Tandpleje forbedrer tandsundhed og livskvalitet hos brugerne

Brugergruppen var generelt karakteriseret af tandproblemer, der havde stor indflydelse på den enkeltes tandsundhed og livskvalitet, jf. kapitel 4. På baggrund af dybdegående beskrivelser af hvordan brugerne var påvirkede af tandproblemerne inden deres deltagelse i projektet, evalueres i effekterne af tandplejeprojektet i det følgende. På den måde tegner evalueringen samtidig et billede af brugernes tandsundhed og livskvalitet før og efter behandlingsforløbet og tydeliggør, hvilken betydning behandlingen har haft i relation til den enkelte brugers tilværelse og selvopfattelse.

Overordnet nævnte samtlige brugere, der blev interviewet, at tandplejen havde haft positive virkninger både i forhold til deres fysiske, psykiske og sociale velbefindende. Der var to aspekter som brugerne opfattede som de vigtigste, og som de oplevede havde haft størst indvirkning i forhold til deres tilværelse. Det ene var at blive afhjulpnet store smerter og ubehag, som tandproblemerne var årsag til. Det andet var betydningen af de restaurerende behandlinger og forbedringer i forhold til tændernes udseende. Begge var resultater af den tandpleje som de havde modtaget gennem projektet. Dette vil blive belyst længere nede i afsnittet.

Overordnet gav visitationsmedarbejdere, klinikkoordinator og frivillige tandlæger udtryk for, at tandplejen havde forbedret livskvaliteten hos størstedelen af brugerne, og at de flestes tandsundhed var øget markant i forhold til første kliniske undersøgelse på klinikken. De virkninger af tandplejen, der hyppigst blev nævnt af de forskellige faggrupper, der blev interviewet, var afhjælpning af smerter og tandsygdomme, at brugerne efter behandlingsforløbet kunne tygge maden uden besvær, at de igen turde smile og ikke længere følte sig flove overfor andre på grund af deres tænder.

Visitationsmedarbejderne, der havde kontakt med nogle af brugerne efter behandlingerne, fremhævede, at tandplejen for mange gjorde en forskel i forhold til bedre at kunne fungere i dagligdagen, der i forvejen ofte var præget af mange forskellige økonomiske, sociale, psykiske og helbredsmæssige problemer. For nogle, især dem der havde valgt at gå i behandling for deres misbrug, udgjorde tandplejen yderligere en lille, men vigtig støtte i forhold til rehabiliteringen af socialt udsatte borgere. For en af brugerne, der blev interviewet til undersøgelsen, havde tandbehandlingsforløbet gjort en forskel i forhold til "ikke at søge trøst i stofferne igen" på grund af konstante smerter og frustrationer forbundet med tandproblemerne. For en anden bruger havde tandplejen betydet, at han ifølge ham selv, havde fået et øget selvværd. Tilbuddet om at deltage i tandplejeprojektet blev formidlet til ham gennem misbrugscentret i Ballerup, hvor han var i behandling. Blandt andet det at arbejde med at styrke selvværdet er en essentiel del på vejen ud af misbrug. Begge brugere havde ikke længere et aktivt misbrug.

I nogle tilfælde virkede effekterne af tandplejeprojektet derfor som en støttende indsats i forhold til arbejdet på misbrugscenteret, men også i forhold til arbejdet på jobcenteret. For nogle få gjorde tandplejen en essentiel forskel, idet de var kommet langt i en rehabiliteringsproces og gerne ville tilbage på arbejdsmarkedet. Visitationsmedarbejdere i projektet oplevede, at for flere af de udsatte borgere, som de havde haft kontakt med, havde især tændernes udseende og lugtgener fra munden været en væsentlig barriere i forhold til at sætte sig overfor en kommende arbejdsgiver. For nogle havde tandplejeprojektet betydet et øget incitament for at søge beskæftigelse og havde styrket deres motivation for at stå i en jobsituation f.eks. i forbindelse med aktivering eller ansættelsessamtale.

Erfaringerne med projektet viste, at tandbehandling i sig selv ikke kan mindske misbrugsadfærd eller ændre livet for socialt udsatte. Tandplejen var dog ofte et lille, men betydningsfuldt skridt i den rigtige retning, der forbedrede tandsundheden og livskvaliteten for størstedelen af brugerne. Hvilken betydning virkningerne af tandplejeprojektet havde for den enkelte, vil blive belyst i det følgende, primært ud fra et brugerorienteret fokus.

5.1.1 "Man vænner sig jo til det"

Brugerne gav i interviewene alle udtryk for at de inden tandbehandlingen, havde store problemer med deres tænder eller proteser. Alle oplevede at have daglige smerter og ubehag i tænderne, gummerne eller mundhulen, og de fleste var påvirkede af smerter i en grad, der gjorde det vanskeligere for dem at fungere i dagligdagen.

For to af brugerne der havde et aktivt misbrug, havde deres eneste løsning været at forsøge at dulme smerterne og frustrationerne ved at "drikke nogle flere bajere" eller at tage nogle "ekstra piller når det var rigtig slemt". De to brugere, der var nået langt i et misbrugsbehandlingsforløb, havde derimod forsøgt sig med forskellige indgreb for at kunne

leve med tandproblemerne:

"Det var jo som at have glasskår inde i munden i stedet for tænder. Til sidst så har jeg jo selv måttet lave kirurgiske indgreb med en neglefil for at file mine tænder som en nødløsning. Jeg kunne simpelthen ikke lægge mig til at sove, uden at jeg først selv havde filet dem. Jeg ville være vågnet op med blod i munden så." (Michael, bruger af Tandrødderne).

Denne bruger havde meget svækkede tænder blandt andet på grund af et stofmisbrug gennem flere år. På to år havde han oplevet, at størstedelen af hans tænder gradvist knækkede på midten eller helt nede ved tandkødet, hvilket medførte mange smerter på grund af de skarpe kanter på de knækkede tænder. Tandproblemerne var til stor gene, når han skulle sove om natten men også i forbindelse med måltider:

"Jeg kunne slet ikke tygge i venstre side. Om det så var en skumfidus kunne jeg ikke. Jeg tror ikke, at jeg har tygget i den side i tre år på grund af smerter." (Michael, bruger af Tandrødderne)

En anden bruger fortalte ligeledes om, hvordan han i mere end et år havde håndteret sine tandproblemer ved at bruge almindelig husholdningslim til at holde sine proteser på plads, der næsten sad fuldstændig løse:

"De tænder, der skulle holde de proteser, jeg havde, de smuldrede sådan væk. Så det var bare et eller andet der gyngede frem og tilbage. Det var ikke altid lige sjovt at spise, fordi så kunne de gå løs. Altså, jeg lærte tricksene. Jeg limede dem jo lidt fast med noget af det dér lim ik', så kunne det holde sådan nogenlunde." (Karsten, bruger af Tandrødderne)

På trods af en tilværelse, der var påvirket af store smerter og besvær med at tygge og sove om natten på grund af tandproblemerne, havde brugerne ikke været hos en tandlæge. Ingen af brugerne havde råd til at betale for den omfattende tandbehandling, der var nødvendig for at løse problemerne og uden hjælp til tandbehandling havde de derfor forsøgt at finde andre måder at håndtere smerterne på. Tre ud af fire havde haft store tandproblemer i mindst et år forinden og havde gradvist lært at vænne sig til at gå med daglige smerter i munden og store problemer med at tygge. "Det blev lige pludselig en vanesag", fortalte en bruger, der ligeledes havde svært ved at svare på, hvor mange gange i løbet af en dag, han mærkede til sine smerter, fordi de var der hele tiden. En anden bruger gav her udtryk for det samme:

"Jeg tyggede med gummerne. Jeg prøvede at spise almindelig mad, koteletter og sådan. Det gik sådan set også rimeligt godt ik', fordi man vænnede sig til det." (Pia, bruger af Tandrødderne)

Inden denne bruger fik en akut tid til behandling hos tandklinikken for socialt udsatte, havde hun kun tre tænder tilbage i munden, hvor ingen af dem sad overfor hinanden. Ifølge hende selv kunne de dog godt bruges til at tygge med, men selvom hun ligesom i ovenstående citat vurderede, at "det sådan set gik rimeligt godt", oplevede hun på den anden side, at tændernes tyggefunktion var utilfredsstillende og utilstrækkelig. I den forbindelse nævnte hun blandt

andet, at maden "tog lang tid at tygge" og at maden satte sig som "klumper" i halsen på hende, når hun skulle synke.

Brugernes oplevelser med tyggebesvær og mange smerter på grund af tandproblemer var et generelt kendetegn for brugergruppen, hvilket blev beskrevet i foregående kapitel. Ifølge visitationsmedarbejdere påvirkede tandproblemerne ikke kun tandsundheden hos brugerne, men også deres almene sundhedstilstand blandt andet i form af fordøjelsesbesvær og i nogle tilfælde underernæring.

5.1.2 Behandling af tandproblemerne letter hverdagen

Alle brugere gav i interviewene udtryk for, at de havde følt stor glæde og lettelse efter det tandbehandlingsforløb, som de havde været igennem via projektet. Det var vigtigt for dem, at være blevet fri fra store smerter og ubehag, som de tidligere havde haft i forbindelse med tandproblemerne og som før fyldte en stor del i deres hverdag. For brugerne havde tandbehandlingen betydet, at deres fysiske velbefindende blev forbedret, hvilket hos de fleste samtidig medførte en mental lettelse:

"Det var jo en kæmpe byrde der blev løftet fra ens skuldre. Det er jo et utroligt stort psykisk pres hele tiden at.. Altså, hver gang jeg bevæger tungen kan jeg jo mærke, at jeg skal passe på at jeg ikke bevæger den hen [og rammer de skarpe kanter]. Men det var jo en kæmpe lettelse, en stor befrielse, at man kan slippe et problem, der fylder så meget i ens hverdag." (Michael, bruger af Tandlødderne)

Derudover gav især de brugere, der ikke længere havde et aktivt misbrug, udtryk for, at behandlingen af tandproblemerne havde lettet dem for mange bekymringer og frustrationer over forværringen af tænderne:

"Jeg gik hele tiden med tanken om, hvornår knækker noget mere af? Hvad knækker næste gang? Hvor meget knækker der næst? Er det en tand i den anden side, så kan jeg slet ikke tygge hvis der er noget galt i begge sider på samme tid – altså, alle de dér bekymringer. (...) Det er ét problem mindre at skulle forholde sig til for jeg har sgu så mange problemer." (Michael, bruger af Tandlødderne)

For alle brugerne havde tandbehandlingen gjort en stor forskel i forhold til at have fået en forbedret tandsundhed og et øget fysisk og psykisk velbefindende. De gav alle udtryk for, at de fungerede bedre i hverdagen på det helt basale niveau i forhold til ikke længere at være hæmmet af smerter i tænderne og munden. Brugerne oplevede også en glæde ved igen at kunne tygge maden uden besvær, smerter og ubehag. Særligt i forhold til yndlingsretter som for eksempel "en god steg", som de tidligere havde måttet undvære på grund af tandproblemerne:

"Hvis det bare var lidt sejt eller et eller andet så kunne jeg ikke bare spise, men det kan jeg til gengæld nu!" (Lene, bruger af Tandlødderne)

"Jeg kan da både spise flæskesvær og.. – min søn, han får da ikke mine flæskesvær på flæskestegen mere. Det er da helt sikkert." (Karsten, bruger af Tandrødderne)

5.1.3 Tændernes udseende er vigtigt for selvopfattelsen

Tandproblemerne oplevedes ofte som en social barriere og blandt brugergruppen generelt, var mange ofte flove over deres tænder og deres tænders udseende, jf. forrige kapitel.

Visitationsmedarbejderne og de frivillige tandlæger og tandplejere nævnte i interviewene, at flere af brugerne ved visitationssamtalen eller den første kliniske undersøgelse havde undgået at smile og i nogle tilfælde havde holdt en hånd op foran munden når de talte.

Tændernes og mundens udseende havde også stor betydning for samtlige af brugerne, der blev interviewet. Alle fortalte, at de var flove over deres tænder, at de så vidt muligt undgik at smile over for andre, og at de generelt smilte mindre end før de havde tandproblemer. Deres tænders dårlige udseende var i modsætning til smerter og tyggebæsvær *ikke* et forhold brugerne kunne vænne sig til på samme måde. Her fortalte tre brugere om, hvordan de oplevede, at tændernes udseende var vigtigt for selvværdet, og for hvordan de så, at andre mennesker opfattede dem:

"Jeg kan godt lide at se ordentlig ud. Det betyder meget for ens selvværd. Det giver også et andet indtryk af én, helt sikkert, end hvis man står der og mangler en masse tænder. Det ser altså ikke pænt ud, når folk skal kigge på én. Det er sgu da ubehageligt, sådan har jeg det i hvert fald." (Lene, bruger af Tandrødderne)

"Man manglede nogle stykker, og det kunne jo ses. Ja, det så jo ikke godt ud, vel. Og slet ikke over for piger eller kvinder, altså. Jeg tænker på, går de lige om bag hjørnet bagefter og siger, 'hold kæft mand, han er sgu godt nok en sød fyr, men hold kæft mand en negerlandsby han har der'" (Karsten, bruger af Tandrødderne)

"Jeg havde det dårligt med det, og jeg følte det, som at: 'hende dér, skal vi sgu ikke snakke med for hun mangler tænder; hende gider vi ikke at snakke med eller høre på vel'. Nu kan man være det bekendt. Og jeg har heller ikke smilt rigtigt ligesom jeg kan nu, fordi at man har manglet de her tænder. Så har folk troet, at jeg var sur fordi, jeg ikke smilte: 'årh, hende dér, hun er bare en sur kælling', ik." (Pia, bruger af Tandrødderne)

Overordnet var brugerne flove og irriterede over tændernes udseende og blev ofte forlegne, når de skulle tale med andre. For eksempel oplevede en bruger, at hans løse proteser nogle gange kunne "flyve ud af munden" på ham mens han snakkede, og en anden følte sig flov over at have udtalevanskeligheder på grund af et stort antal manglende tænder. Samtlige brugere oplevede tændernes udseende som en betydelig social barriere, der gjorde, at de smilte og talte mindre med andre mennesker. For én bruger var tændernes udseende også en barriere i forhold til hendes arbejde på en daginstitution for udviklingshæmmede, hvor hun havde en skånestilling som pædagogmedhjælper:

"Man mister jo også en del af sin selvtillid, når man ikke har så mange tænder i munden. Det var helt i bund, fordi man følte, at andre mennesker de vendte sig væk. I stedet for at komme til dig så gjorde de den dér [hun lukker øjnene og vender sig væk] – dét er ikke rart! Og en del af mine kollegaer dér, de: 'hvad fa'en er det for noget' og så snerpede de til mig, som om det var mig der var udviklingshæmmet." (Pia, bruger af Tandrødderne)

Brugeren oplevede, at have svært ved at blive accepteret af sine kollegaer og følte sig marginaliseret på sin arbejdsplads. Hendes tænders tilstand og udseende hæmmede hende dermed også i en grad, der gjorde det vanskeligere for hende at udføre sit arbejde. Samtidig er det et eksempel på, hvordan misligholdte og manglende tænder i vores velfærdssamfund, opfattes som et symbol på lavstatus, og som kan medvirke til yderligere marginalisering af socialt udsatte mennesker.

5.1.4 "Nu kan jeg smile igen ligesom dig"

Alle brugerne nævnte de skønhedsmæssige forbedringer som en af de vigtigste virkninger af tandbehandlingen. Samtlige brugere gav udtryk for, at de ikke længere behøvede at føle sig flove over deres tænder og lagde vægt på, at de efter behandlingerne var glade og kunne smile igen. Som en bruger udtrykte det: "Nu kan jeg være det bekendt". En anden bruger oplevede, at proteserne ikke længere var en barriere for ham i forhold til at indgå i sociale sammenhænge:

"Jeg skal ikke være flov over, at der sker noget med tænderne eller noget som helst. Det giver ens selvværd tilbage igen, det kan jeg godt sige dig. Jeg går og smiler. Der er ikke nogen, der kigger på mig. Jeg kan nemt skyde kontakt med folk. 'Ja, det er jo ham dér, der altid står og griner, ik, og har en god bemærkning'. Før i tiden, der kunne jeg stå og bare kigge. Så lignede jeg én, der knurrede, ik, fordi, munden den var mere lukket. Jeg prøvede sådan at skjule det. Tænderne er kommet meget mere i spil nu i hvert fald." (Karsten, bruger af Tandrødderne)

For denne bruger betød de nye proteser et øget selvværd og at han var blevet mere social som han også var før i tiden. For alle brugerne havde tænderne stor betydning for selvopfattelsen. Efter tandbehandlingen oplevede brugerne, at tænderne ikke længere gav dem et skæmmet udseende og dét at se ud ligesom alle andre havde stor værdi for de fleste. Dette gav brugeren også gav udtryk for i ovenstående citat, "Der er ikke nogen der kigger på mig". Flere udtrykte det samme:

"Jeg var stolt og glad. Så kunne jeg smile ordentligt igen og folk lagde slet ikke mærke til, at jeg faktisk egentlig manglede de tænder dér. De troede, at proteserne var mine egne tænder!" (Lene, bruger af Tandrødderne)

"Nu kan man grine og have det sjovt, og jeg er helt glad ved at sidde her, fordi det er dejligt at kunne smile ligesom dig." (Pia, bruger af Tandrødderne)

At blive afhjulpet akutte smerter og sygdomstilstande samt at få reetableret tyggefunktion, var vigtigt for brugerne, men de kosmetiske tandbehandlinger havde den største værdi for dem som mennesker. Tandbehandlingen medførte at tænderne igen fik et "normalt" udseende, som styrkede selvpfattelsen og brugernes psykiske og sociale velbefindende i hverdagen. Tandbehandlingen kan derfor ses som et lille, men vigtigt skridt på vejen ud af misbrug og som støttende indsats i forhold til eventuel rehabilitering.

5.2 Brugernes tilfredshed med kvaliteten af tandplejetilbuddet

Brugerne gav i interviewene udtryk for glædesfyldte og taknemmelige følelser over den hjælp de havde fået til tandbehandling. Overordnet set var brugerne i høj grad tilfredse med kvaliteten af tandplejetilbuddet og de frivilliges arbejde. Brugere blev blandt andet spurgt om, hvor tilfredse de var med tandplejetilbuddet på en skala fra 1 til 10. Samtlige brugere svarede 10 og to af brugerne gav følgende begrundelse:

"Det er nogle rigtig, rigtig dejlige mennesker at komme hos. Og de er dygtige. Og de får bare 10. De får i hvert fald ikke nogen sur smiley af mig, det gør de ikke. Du kan se hvor glad jeg ser ud. Jamen, jeg er så glad for det. Altså, det er jo fantastisk." (Pia, bruger af Tandrødderne)

"Hvad de gjorde derovre, det er der aldrig nogen, der har kunnet præstere før. Og det resulterede i at jeg kunne slappe af de næste par gange og det ikke var, at, nu skulle jeg til helvede. Det var det mest positive, jeg nogensinde har oplevet inden for en tandlæge." (Michael, bruger af Tandrødderne)

De faktorer som brugerne overordnet nævnte var vigtige i forhold til at benytte tandplejetilbuddet, var for det første deres oplevelse af tryghed og imødekommenhed på tandklinikken, og for det andet at de kunne få en tandpleje, der var gratis. Ingen af brugerne havde råd til at betale for behandling hos en privatpraktiserende tandlæge, og for de fleste var det 10 år eller længere tid siden sidste tandlægebesøg. Flere fremhævede, at økonomien var en stor barriere for dem og var årsag til, at de ikke havde opsøgt tandlægehjælp. Her fortalte to brugere, hvordan de opfattede tandplejetilbuddet som en vigtig mulighed for dem:

"Først tænkte jeg, 'det er sgu da løgn!', men så så jeg min chance for, okay, nu kan jeg måske få ordnet nogle af alle de problemer, som jeg har rendt rundt med i lang tid." (Michael, bruger af Tandrødderne)

"Jeg synes, at det er en god ordning, fordi så får vi jo alle sammen en chance for at få ordnet vores tænder." (Karsten, bruger af Tandrødderne)

Særligt gav de fleste brugere udtryk for personlig taknemmelighed over de frivillige tandlæger, tandplejere og klinikassistenter, der havde givet sig tid til at hjælpe dem:

"Jamen, de har jo givet mig en gave" (Karsten, bruger af Tandrødderne)

”Men jeg kan slet ikke forklare, hvad de har gjort for mig. De har tryllet (pause). Jeg har så mange følelser forbundet med det fordi, jeg troede ikke, at det kunne være sådan nogensinde at gå til en tandlæge. Altså, jeg tager så meget hatten af for dem, at de går ind og gør sådan noget for folk.” (Micheal, bruger af Tandrødderne)

I interviewene blev brugerne spurgt, om de havde haft dårlige eller mindre gode oplevelser på tandklinikken for socialt udsatte. Ingen brugere kunne nævne nogen og alle sagde, at de ville benytte sig af tandplejetilbuddet igen, hvis de til den tid havde mulighed for det. Dog blev der nævnt tre forslag til forbedringer af projektet. En bruger ønskede, at klinikken havde større kapacitet så flere kunne få gavn af behandlingerne. En anden bruger gav udtryk for, at der indimellem kunne være lidt meget ventetid på klinikken. En tredje bruger ønskede, at projektet fremover ville indebære en opfølgning på afsluttede behandlingsforløb:

”Vedrørende tandbehandling og sådan noget ville det da være rart, at der lige kom sådan en opfølgning for at høre, om man nu er kommet ordentligt ind i det normale gængse system. Det kunne da være rart. Både måske som en håndsudrækning, men selvfølgelig også, at hvis det er, at man er kommet godt i gang og sådan noget, at man kan give dem en glad og god tilbakemelding.” (Michael, bruger af Tandrødderne)

Dette forbedringsforslag til projektet er der ifølge visitationsmedarbejderne, allerede sat fokus på. Her vil udviklingen og implementeringen af en opfølgningsordning i forhold til patienter, der har afsluttet et behandlingsforløb på tandklinikken, være næste skridt i deres arbejde på projektet.

5.3 Tryghed er en vigtig faktor i tandpleje for socialt udsatte

Overordnet oplevede både brugere, frivillige og klinikkoordinator, at trygge rammer var en vigtig faktor på tandklinikken for socialt udsatte. Brugere, der alle var angste, bange og nervøse inden første besøg på tandklinikken, fik efter første eller anden behandling erfaringen af varme, tryghed og imødekommenhed på klinikken. Samtlige brugere oplevede, at deres tandlægeangst gradvist blev reduceret i takt med antallet af behandlinger. Her fortalte to brugere følgende:

”Allerede anden gang slappede jeg sådan rimelig godt af uden at blive totalt svedig over hele kroppen.” (Michael, bruger af Tandrødderne)

”Jeg er ikke bange for at gå derop mere. Jeg er så glad for at komme oppe hos dem. Og jeg går derop med velbehag når jeg har fået en tid hos tandlægen, og går ind med velbehag og lægger mig ned og snakker med dem før de går i gang.” (Pia, bruger af Tandrødderne)

For flere havde det afgørende betydning for at det overhovedet lykkedes dem at sætte sig i tandlægestolen og over flere måneder formåede at gennemføre 5-12 tandbehandling på klinikken. Alle brugere vænnede sig til behandlingen, og flere følte endda glæde og velbehag

ved at skulle til tandlæge. Ifølge brugerne selv var den vigtigste årsag til at de overvandt deres tandlægeangst, den måde de frivillige tandlæger, tandplejere og klinikassistenter gik til dem på og formåede at skabe en tryk og omsorgsfuld ramme. For en bruger, der forinden havde haft enorm angst for tandlæger, havde de positive erfaringer på klinikken forandret hans syn på tandlæger:

"Det har åbnet mine øjne for at komme til tandlæge. Jeg har stadig tandlægeskræk, men jeg ville godt kunne gå til et regelmæssigt eftersyn – tror jeg – hvis ellers, det første besøg forløber ordentligt." (Michael, bruger af Tanddrødderne)

Oplevelsen af tryk havde stor betydning for at reducere tandlægeskræk hos brugerne, men også i forhold til at skabe en tryk atmosfære, der også kan rumme andre problemstillinger hos socialt udsatte f.eks. misbrug, psykiske, sociale og helbredsmæssige problemer.

5.3.1 Tandlægeskræk er en udfordring for mange

Tandlægeskræk var en udfordring for rigtig mange af brugerne af tandplejetilbuddet og visitationsmedarbejdere og frivillige oplevede, at det drejede sig om et fåtal, der ikke havde tandlægeangst.

Alle brugere, der deltog i de kvalitative interview, havde selv tandlægeangst. Ud over det økonomiske aspekt, var dette den væsentligste grund til at de ikke havde været hos en tandlæge i 10 år eller mere. Brugernes tandlægeangst kom især til udtryk ved den første tandbehandling på klinikken:

"Som jeg sagde før til dig, så bliver jeg faktisk som en lille pige på fem år, hvad det angår med tandlæger og man skal stikkes, det er jo ikke sjovt, vel, det er jo henede, at det gør ondt. Jeg bad faktisk selv, om de ville holde mig i hånden." (Pia, bruger af Tanddrødderne)

"Jeg kunne have gemt mig i et lille hjørne. Men nu var de forberedt, Tanddrødderne, på at jeg virkelig har tandlægeskræk på meget grusomt højt niveau. Altså, normalt når jeg har været til tandlægen, så er der drivvåd hvor jeg har ligget." (Michael, bruger af Tanddrødderne)

To af brugerne havde på grund af deres tandlægeskræk fået en behandler fra misbrugscenteret til at følge dem op på klinikken og være en støtte under den første behandling. De overordnede grunde til brugernes tandlægeskræk udmøntede sig i, at de havde haft traumatiske eller dårlige oplevelser i forbindelse med tidligere tandlægebesøg. Her fortalte to brugere, hvordan de første gang fik tandlægeskræk i forbindelse med børnetandplejen:

"Jeg kan fortælle dig så meget, at jeg har en skræk i livet for tandlæger. Tidligere da jeg var lille og gik i skole, der var jeg til skoletandlægen. Der blev jeg boret i læben og der fik jeg altså skræk for tandlægen." (Lene, bruger af Tanddrødderne)

En anden bruger havde fået tandlægeskræk i forbindelse med, at hun som barn ikke havde måttet få bedøvelse da hun skulle bores, og hvor klinikassistenterne havde holdt hende fast i stolen for at hun skulle ligge stille:

"Jeg tænkte, 'jeg skal fandeme aldrig til tandlægen mere'." (Pia, bruger af Tanddrødderne)

5.3.2 Tryghed, tryghed, tryghed

Et vigtigt led i brugernes oplevelse af at føle sig trygge i forbindelse med tandbehandling, var blandt andet at de oplevede, at blive lyttet til af tandlægerne og klinikassistenterne. Her fortalte to brugere, hvordan de var blevet inddraget i planlægningen af deres behandlingsforløb på klinikken og under selve behandlingerne:

"Det var på mine præmisser vi arbejdede under hele tiden. Da jeg kom: 'jeg kan sige, i dag der kigger vi kun' og bum, bum. Og så begynder vi så at finde ud af, hvad vi skal gøre. Og så kom jeg [senere] op og fik trukket nogle af tænderne ud og så ventede vi lige lidt, og så de resterende. Men det var hele tiden på mine præmisser, og de snakkede til én hele tiden og fortalte, hvad der skete." (Karsten, bruger af Tanddrødderne)

"Det var i mit tempo." (Michael, bruger af Tanddrødderne)

"De var søde og rare og de næsten tegnede og fortalte hvordan og hvorledes og fortalte mig, hvad de gjorde. 'Og jeg skulle bare sige til, hvis der var den mindste smule'. Altså, jeg vil sige, der overvandt jeg sørme at komme til tandlægen." (Lene, bruger af Tanddrødderne)

Brugerne oplevede, at behandlingen foregik "på deres egne præmisser". De oplevede at blive lyttet til og respekteret og hele tiden at have mulighed for at sige fra under behandlingen. For dem var det en tryghed hele tiden at vide, hvad næste skridt var i forhold til behandlingsplanen og under selve behandlingerne.

Flere brugere oplevede, at de frivillige udviste stor nænsomhed og omhyggelighed under tandbehandlingen. Flere brugere, der fra tidligere havde oplevet voldsomme smerter i forbindelse med behandling, var især angste for hvor ondt det ville gøre når de skulle bores og have bedøvelse. Her fortalte to brugere, hvordan de var blevet overraskede over, at de ved deres første behandling ikke havde oplevet smerter:

"Jeg var faktisk ikke blevet bedøvet ret meget, men den måtte have siddet klokkerent fordi, nu var det kun en lyd lige pludselig, da hun begyndte stille og roligt at bore. Der var ingen følelse, altså, det har jeg aldrig prøvet før. Jeg gik derfra vildt forvirret over, hvordan det kunne lade sig gøre at være til tandlægen uden at det var smertefuldt." (Michael, bruger af Tanddrødderne)

"'Vi skal nok stikke dig stille og roligt'. Det gjorde de også. Men jeg var helt forundret over, at de kunne gøre det så godt." (Pia, bruger af Tanddrødderne)

Den første bruger nævnte derudover at føle sig tryk ved, at han kunne mærke, at de frivillige havde stor erfaring, og den anden bruger fremhævede ligeledes de frivilliges faglighed og

bemærkede, at de var ”dygtige”. Flere brugere oplevede en tryghed i den måde, de frivillige beroligede og guidede dem gennem behandlingen. Her fortalte en bruger:

”Det er måden de snakker til mig på. Man kan godt mærke den dér tryghed, og de er meget søde og rare og betryggende. Og det er ham tandlægen dér også. Han er ikke hård. Han er nede på jorden og smiler til mig og ær mig på kinden og sådan noget. Og ’du skal bare gøre det ligesom jeg siger’. Så det var noget med at tage en dyb indånding for at slappe af i maven, da jeg skulle have lavet tandaftryk. Det er ikke så rart. Det vil jeg ikke anbefale. Men det er overstået og jeg fik min protese.” (Pia, bruger af Tandrødderne)

For brugerne der fra tidligere erfaringer havde oplevet tandlæger og klinikassistenter, der havde været hårde, fikserende, tavse eller ligegyldige overfor dem, havde deres oplevelser med de frivilliges faglighed, indføling og forståelse for deres tandlægeskræk, haft stor betydning for at de kunne føle sig trygge nok til at modtage tandbehandling.

I tandplejen for de socialt udsatte lagde de frivillige tandlæger særligt vægt på høj patientinddragelse både i forhold til behandlingsplan og undervejs ved hvert skridt i den enkelte behandling. Alt sammen for at sikre at patienten kunne føle sig tryk og bedre at kunne håndtere deres tandlægeangst samt smerter og ubehag i forbindelse med tandbehandling. De frivillige havde også et naturligt fokus på indlevelse, forståelse og empati for patienten og hans situation.

5.3.3 ”De giver sig tid til én”

For alle brugerne spillede tiden også en afgørende rolle for deres oplevelse af en tryk og rummelig atmosfære på klinikken. Men også i forhold til at føle tillid i forhold til tandbehandling og til de tandlæger og tandplejere, der skulle behandle dem. Her fortalte tre brugere følgende:

”De har ikke det dér økonomiske hastværk, som at få flest igennem på kortest tid.” (Michael, bruger af Tandrødderne)

”De gav sig den tid, der skulle til – og det kunne jeg godt lide. Det var ikke hu-vej-og-vilde-dyr, ud med dig og ind med næste! Nej. Det tog den tid, det tog. Og da jeg så var færdig, så kunne den næste komme ind. Uanset hvad.” (Lene, bruger af Tandrødderne)

”Det er ikke noget med bare at sige ’åbn munden’ og så går vi altså bare i gang. Det synes jeg ikke. Har du mere behov for lige at sidde og snakke først, sådan så du lige falder ned, jamen, så får du lov til at sidde og snakke.” (Karsten, bruger af Tandrødderne)

I måden brugerne oplevede tandklinikken på, var det vigtigt for dem, at klinikken er ikke i samme grad som ved private tandklinikker, var omfattet forretningsværdier som tid og penge. Brugere fornemmede en atmosfære på klinikken, hvor der var tid til den enkelte og hans

behov, samt rummelighed og forståelse overfor deres angst for at modtage tandbehandling. Samtidig oplevede flere frivillige, at tiden var en forudsætning for at kunne skabe en ramme på klinikken, der var tryk for brugerne eller patienterne. Flere nævnte blandt andet, at de følte, at de havde tid til at lytte, berolige og tale med patienterne.

Overordnet havde klinikken nogle anderledes fleksible rammer end private tandklinikker. Blandt blev der sat en time af til hver patients første behandling på klinikken, ud fra et hensyn til, at de fleste brugere var angste, bange og nervøse for at komme hos en tandlæge. De frivillige på klinikken mærkede også en positiv effekt af, at tid spillede en mindre rolle og at der ikke var nogen penge mellem dem og patienten. Ifølge de frivillige bidragede det til at skabe tillid og tryghed samt en mere personlig kontakt mellem patienten og den frivillige tandlæge, tandplejer eller klinikassistent.

5.3.4 Betydningen af en imødekommende, varm og anerkendende atmosfære

De fleste brugere gav også udtryk for en glæde og taknemmelighed over den imødekommenhed, som de generelt blev mødt med på tandklinikken. Flere nævnte, at de var tilfredse med de fysiske rammer på klinikken, som de oplevede som var varme og trygge. Flere brugere fremhævede betydningen af at blive mødt med en stemning af varme, omsorg og empati, der gjorde stort indtryk på dem. I den forbindelse fortalte to brugere følgende: *”Det var en behagelig stemning. De var søde, imødekommende, de sådan lyttede på mig; og det var varmt – altså, det var ikke som et koldt tandlægested. Der var sådan varme og empati i luften.” (Michael, bruger af Tandlødderne)*

”Og de der damer deroppe, de er ligesom hvis man havde en farmor eller en mormor. De er jo dejlige mennesker med åbne arme og knus indimellem.” (Pia, bruger af Tandlødderne)

De fleste brugere nævnte, at der ofte var en personlig kontakt mellem dem og de frivillige, som bidragede til, at de i stedet for angst og nervøsitet kunne føle velbehag ved at skulle til tandlægen. Én bruger beskrev også et socialt aspekt i forhold til den imødekommenhed, som han mødte på klinikken:

”Jeg syntes, at det var hyggeligt at komme op til dem og få en sludder for en sladder og sådan. Også når man møder Annette, klinikassistenten deroppe, hvis jeg møder hende ude i byen, jamen, hun stopper op og snakker med dig. Det er også en vigtig ting. Det betyder, at der er både varme og alt muligt andet. Hun anerkender dig.” (Karsten, bruger af Tandlødderne)

Denne bruger oplevede ikke bare en åbenhed over for at snakke, men også en åbenhed overfor ham som person, hvilket betød, at han følte sig anerkendt og accepteret på klinikken. Et af formålene med tandklinikken i projektet var også at skabe et tilbud, der var målrettet misbrugere og socialt udsatte og behov for tryghed i forbindelse med tandpleje. Ifølge klinikkoordinator og frivillige har målet været, at etablere en klinik, hvor tandplejen foregår på

patientens præmisser og med respekt og forståelse for den enkelte:

"Det at jeg har meget mere tid til patienterne gør, at de egentlig føler, at det er en klinik for dem." (Frivillig tandlæge, Tandrødderne)

Bilag 1

Interviewguides A-C

A) Interviewguide til enkeltinterviews med brugerne

Behandlinger på klinikken

- Hvornår var du sidst til tandlægen på den gratis klinik, der ligger her i Ballerup?
- Hvor mange gange har du sådan ca. været derovre til en behandling?
- Skal du derover igen og få ordnet mere?

FØR – Funktion, Smerter og Socialt

- Vil du starte med at fortælle, **helt konkret**, hvordan dine tænder så ud før du var til dit første besøg hos Tandrødderne? - Hvad var det for nogen problemer, du havde dengang?
- Hvordan så dine tænder og din mund ud? (f.eks. løse tænder, tænder der manglende, huller, betændelse, farve, smerter)
- Hvor længe havde du haft det på den måde inden du kom til tandlægen? (dage, måneder, år?)
- Hvad har du fået lavet (indtil videre)? - Vil du ikke fortælle, hvad der er sket?

Hvis du igen tænker tilbage på, hvordan det var dengang, du havde..... - det må have været ubehageligt når du skulle **tygge** din mad i løbet af dagen:

- Hvordan var det når du skulle spise noget? - Kunne du tygge maden ordentligt?
- Var der nogle ting, som du ikke kunne spise?
- Hvad for en slags mad spiste du så mest af?
- Lod du nogle gange helt være med at spise, fordi det gjorde for ondt/var for ubehageligt?
- Havde du nogen problemer med maven i den periode? (ondt i maven, oppustet)

Du sagde før, at du også havde haft **ondt** i tænderne:

- Hvor gjorde det konkret ondt henne i munden? (tænder, gummer, tandkød)
- Har du også haft ondt andre steder, f.eks. i kæber eller haft hovedpine?
- Hvor tit i løbet af en dag mærkede du, at det gjorde ondt i tænderne og munden?
- Hvordan klarede du smerterne? - Hvad gjorde du, når det gjorde allermest ondt? (panodil, stoffer, drak øl – Hvor meget tog du/drak du for at tage smerterne? Hvad tog du?)
- Hvordan var det når du skulle sove eller slappe af? - Kunne du godt det?
- Kunne du også nogle gange blive i dårligt **humør** pga. dine problemer med tænderne? - Hvordan kunne du det for eksempel have det? (anspændt, ked af det, vred, irriteret)
- Hvad for nogle bekymringer havde du dengang om, hvad det ville ende med hvis dine tænder blev ved med at gøre så ondt/blive løse/falde ud
- Betyder det egentlig noget, hvordan dine tænder **ser ud**? - Hvordan?
- Hvad med når du er sammen med andre, betyder det noget hvordan dine tænder ser ud og hvordan andre ser dem? - F.eks. overfor kæreste, venner, folk som du ikke kender?

- Inden du fik ordnet dine tænder, kunne du indimellem godt blive lidt flov eller genert over dine tænder?
- Lod du nogle gange være med smile eller smilte lidt mindre, så andre ikke skulle se dine tænder?

EFTER – Funktion, Smerter og Socialt

- Har du stadig **ondt** i tænderne i dag? - (Hvis ja): hvor tit mærker du det nu i løbet af dagen? Gør det mindre ondt?
- Hvordan føles det ikke længere at have (så) ondt?
- Synes du, at der er nogle ting i din hverdag, der er blevet lettere? - Hvilke? Hvordan?
- (Drikker du så mindre/tager mindre stof, nu hvor det ikke gør så ondt?)
- Hvor ofte tager du stoffer/drikker i dag? Hvor meget gjorde du det dengang, du havde rigtig ondt?
- Har du lettere ved at kunne sove og slappe af?
- Hvordan er det i dag, når du skal **tygge** og spise?
- Kan du spise nogle af de ting, som du ikke kunne før? - (Hvis ja): Hvordan føles det så igen, at kunne spise (x)...?
- Hvad med sådan noget som gulerødder og æbler, kan du spise det? - (Spiser du så dét nogen gange?)
- Har dit **humør** ændret sig efter, at du har fået ordnet dine tænder? - Hvordan?
- Har det gjort noget ved din **selvtillid** efter, at du har fået ordnet dine tænder? - Hvordan?
- Synes du, at du opfører dig lidt anderledes når du er sammen med andre? (Ift. at turde smile? Mere overskud til at være sammen med andre? At tale med nye mennesker?)
- Synes du, der er forskel på, hvordan andre ser på dig?
- Hvad siger din omgangskreds til dine nye tænder?
- Hvad synes du selv, er den **vigtigste forskel**, som dine nye tænder har gjort for dig?
- TIDL. Hvilken betydning har dine nye tænder ift. at prøve at blive stoffri/være stoffri/prøve ikke at drikke?
- Hvornår blev du stoffri?

”Tandrødderne”

De sidste spørgsmål handler om dine erfaringer med at komme hos Tandrødderne:

- Hvordan hørte du egentlig om Tandrødderne første gang?
- Hvorfor syntes du dengang, at det var en god idé, at komme til tandlægen?
- Hvad synes du om, det her med, at det var gratis?
- Hvordan kom du derhen den første gang, du skulle til tandlægen?
- Var der nogen der tog med dig op på klinikken? - (Hvis ja): Tog han/hun også med dig de andre gange? - Hvorfor var det godt at have ham/hende med?
- Var du **nervøs** for at skulle derhen den første gang? - (Hvis ja): Hvad var du nervøs for?
- Mener du selv, at du har tandlægeskræk? – (Hvis ja): Hvad tror du, det kan skyldes?
- Hvordan synes du Gitte, tandlægen og de andre er overfor dig?
- Gør de noget særligt: så du ikke føler dig helt så nervøs/så du føler dig godt tilpas? - (slapper mere af?)
- Har du haft nogle dårlige eller mindre gode oplevelser på klinikken?
- (Er du i dag stadig lige så nervøs for at skulle til tandlægen?)

- Synes du, at tandklinikken er anderledes end andre tandklinikker? - Hvordan?
- Er der noget du synes, at man kunne gøre lidt bedre eller anderledesovre på klinikken?
- Hvis du nu, på en skala fra 1-10, skal sige, hvor glad du er for, at du har fået ordnet dine tænder, hvor vil du så sætte dit kryds? - (TEGNING)
- Har du fortalt andre, som du kender, om klinikken? - (Hvis ja): Hvad har du så sagt til dem?
- Hvis du nu får ondt i tænderne igen, vil du så tage over på klinikken en anden gang?

B) Interviewguide til fokusgruppe med frivillige og klinikkoordinator

1. Start-spørgsmål: Hvorfor har I meldt jer som frivillige her på klinikken? - Hvad er det, I får ud af at være her?

Opfølgning: ift. at hjælpe andre, at få læring/erfaring, udvikle sin faglighed, det sociale aspekt?

- Hvordan hørte I om Tandrødderne?
- Hvilke ting overraskede jer lidt dengang i startede her som frivillig?

2. Start-spørgsmål: Hvordan oplever I, at klinikken er anderledes her i forhold til andre steder?

Opfølgning: ift. klientellet?

- Hvordan er deres livssituation og hvad er nogle af årsagerne til deres tandproblemer?
- Ud fra jeres egne erfaringer, opfører det her klientel sig anderledes ift. andre steder? (påvirkede? hvordan går du til dem?)

Tandproblemer før og efter:

- Ud fra jeres egne erfaringer, hvad vil I sige, har været det mindste og det største problem, I har oplevet hos en klient her på klinikken? Kan I give nogle konkrete eksempler på en person, som I har oplevet?
- Hvordan påvirkede det ham/hende i hverdagen?
- Hvordan oplevede I ham/hende efter den sidste behandling?
- Hvilken forskel har behandlingerne gjort for hans/hendes liv?
- Føler I jer godt nok klædt på til at forstå de – nogle gange ret komplicerede – tandproblemer, som de kommer med?

Rådgivning:

- Hvordan I rådgiver det her klientel om mundhygiejne og evt. vedligehold af proteser? (udfordringer, hvad skete der, hvad gjorde du)

Tandlægeskræk:

CITAT: Jeg har også talt med nogle af dem, som I har behandlet her på klinikken. Alle dem jeg har talt med sagde selv, at de har tandlægeskræk og også da de skulle op på klinikken her den første gang:

"Jeg bliver faktisk som en lille pige på fem år hvad det angår med tandlægerne og man skal stikkes. Det er jo ikke sjovt, vel. Det gør ondt. (...) Jeg bad faktisk om, om de ville holde mig i hånden"

Og en mand fortæller om dengang, han skulle ind til sin første behandling:

"Jeg kunne have gemt mig i et lille hjørne (...) jeg var totalt svedig over hele kroppen"

- Hvordan håndterer I selv personer med tandlægeskræk, her på klinikken? – Konkrete oplevelser?
(hvordan havde patienten det? Hvad skete der? Hvad gjorde du? Hvordan virkede det du gjorde, på ham/hende?)
- Oplever I, at den enkelte patients nervøsitet ændrer sig i løbet af den tid de får tandbehandlinger her hos jer?
- Er tandlægeskræk et større emne her end andre steder eller oplever I, at det er det et samme? – Hvorfor?
- Er der forskel på dem, der kommer med en ledsager ift. dem der kommer uden?
- Hvor mange – i procenttal – oplever I, har tandlægeskræk?
- Hvad fortæller de, at årsagen er til deres tandlægeskræk? – Eksempler!
- Føler I jer godt nok klædt på til at kunne håndtere de her personers angst, hvor deres reaktioner jo i flere tilfælde er kombineret med et misbrug af alkohol eller stoffer?

Udseende:

CITAT: Da jeg spurgte nogle af dem, der har fået tandbehandlinger her på klinikken, om hvad den vigtigste forskel, de nye tænder har gjort, var der en mand der svarede sådan her:

"Ja, men det er det, at jeg går og smiler, der er ikke nogen der kigger på mig. Jeg kan nemt skyde kontakt med folk. (...) Ja, det er jo ham dér, der altid står og griner, ik, og har en god bemærkning. Før i tiden, der kunne jeg stå og bare kigge, så lignede jeg én, der knurrede, ik, altså, fordi, munden den var mere lukket. Jeg prøvede sådan at skjule det."

Og en kvinde siger:

"Altså, jeg havde det dårligt med det og jeg følte det som, at 'hende dér, skal vi sgu ikke snakke med for hun mangler tænder, hende gider vi ikke at snakke med eller høre på'"

- Ud fra jeres erfaringer, hvilken betydning har tændernes udseende for dem, der kommer her? - Kan I give nogle eksempler? (hvilken forskel har det gjort for ham/hende?)

3. Start-spørgsmål: Hvordan er det anderledes her end andre steder ift. at klinikken drives af frivillige kræfter?

- Hvordan vil I beskrive stemningen eller ånden her på stedet?

- Hvordan er sammenholdet blandt jer frivillige?
- Gør det en forskel, at der ikke er penge mellem jer og patienten?
- Kan I fortælle en succesoplevelse her fra klinikken, hvor I selv synes, at I gjorde en forskel?
- Hvordan har nogle af de her mennesker påvirket jer personligt? - eksempler
- Eksempler på en mindre god oplevelse med en klient?

4. Start-spørgsmål: Hvad kunne være anderledes eller hvad kunne være bedre her på klinikken?

F.eks. i forhold til:

- Samarbejdet i frivilligruppen
- De fysiske rammer, udstyret
- Sparring og erfaringsudveksling mellem jer frivillige?
- Kurser: fx Faglige redskaber til bedre at håndtere den her gruppes særlige sociale og psykologiske udfordringer?
- Hvor tilfredse er I med det arbejde I laver?

C) Interviewguide til fokusgruppe med visitationsmedarbejdere

1) Visitation

- Vil I ikke starte med at fortælle hvad jeres rolle er ift. Brydehusets samarbejde med Tandrødderne?
- Hvad gør I helt konkret, når I laver en visitation?
- Hvad er det I kigger på hos borgeren før I laver en visitation? - Hvilke kriterier skal f.eks. være til stede? (smerter/ubehag, visuelt, økonomi)
- Hvor mange – i procenttal – vil I cirka vurdere, har så alvorlige problemer, at det kræver akut behandling?
- Hvordan er I opsøgende ift. de borgere, der har behov for tandbehandling? (ved projektets start og nu - hvad tror I, er grunden til at der er sket en ændring?)

2) Borgerne, som visiteres

- Vil I ikke fortælle lidt om de borgere, som I visiterer? - Hvordan er deres sociale baggrund og hvor henvender de sig fra?
- Hvad vil I sige har været det mindste og det største problem en borger har haft, som I har visiteret?
- Hvordan oplever I, at borgerne er påvirket af de problemer, de har med deres mund og tænder? (Ift. fysisk, sundhedsmæssigt, socialt, deres humør/selvværd, ift. at komme ud af et misbrug?)
- Kan I give nogle eksempler på, hvordan dem, der har været til behandling på tandklinikken, er *før* og *efter* at de har fået ordnet deres tænder? - Har I nogle oplevelser eller historier?

- Hvilken forskel har tandbehandlingerne gjort for dem, der har været på klinikken? (Ift. fysisk, sundhedsmæssigt, socialt, deres humør/selvværd, ift. at komme ud af et misbrug, arbejde?)
- Har I oplevet nogen som ikke har været glade for det, de har fået lavet?
- Er der nogen som har fortalt om mindre gode eller direkte dårlige oplevelser hos Tandrødderne? - (hvilke?)

3) Forhold til tandlægen

- Hvordan oplever I egentlig, at de her borgeres forhold er til at gå regelmæssigt til tandlægen eller gå til tandlægen hvis de har problemer og ondt i tænderne?
- Gør I noget for at hjælpe dem, til at møde op til deres tandbehandling til den aftalte tid?
- Hvordan oplever I, at de har det med tandlæger, at blive boret og få trukket tænder ud?
- Kan I give nogle eksempler på nogen, I har oplevet, som har haft meget tandlægeskræk? - (Hvordan håndterede du det? Hvordan kunne du hjælpe ham/hende? Efter nogle behandlinger, var der nogle ændringer ift. personens tandlægeskræk – eller blev det ved med at være det samme? Evt. hvad tror du, grunden er til den ændring?)
- Er der nogen af dem, der har fortalt, hvorfor de har tandlægeskræk?
- Hører I nogle tilbagemeldinger om, hvad de personer, der har fået tandbehandling, synes om at være på klinikken og om dem, der arbejder derovre?

4) Til sidst

- Er der nogen af dem I har visiteret, som I også har kunnet hjælpe med at blive tilknyttet privatpraktiserende tandlæger? - Hvad tror I, at grunden er til det?
- Er der noget, som man efter jeres mening, kunne gøre bedre eller andledes: f.eks. ift. brugerne af klinikken, visiteringsprocessen, jeres samarbejde med Tandrødderne, efteruddannelse der kunne være relevant for jer – eller noget andet?

Bilag 2

Metode og datagrundlag

Evalueringen bygger på:

- 4 kvalitative interviews med socialt udsatte, der har deltaget i projektet
- 4 fokusgruppeinterviews med medarbejdere og frivillige i projektet
- spørgeskemaundersøgelse blandt socialt udsatte om tandproblemernes indflydelse på livskvalitet før deltagelse i projektet

Evalueringen er overvejende kvalitativ og har til formål at evaluere effekterne af tandplejeindsatsen i relation til tandsundhed og livskvalitet samt at indhente viden om, hvad der virker i et tandplejetilbud for socialt udsatte.

I evalueringen indgår kvalitative interviews med socialt udsatte som en vigtig kilde til direkte information om, hvilke virkninger slutbrugerne oplever af projektet og om kvaliteten af det konkrete tandplejetilbud. Brugernes vurderinger suppleres med en række fokusgruppeinterviews med relevante medarbejdere og frivillige i projektet.

Den kvalitative dataindsamling har taget udgangspunkt i fundene fra en spørgeskemaundersøgelse blandt socialt udsatte før deltagelse i tandplejeprojektet. Spørgeskemaerne indeholder spørgsmål til brugernes sociale baggrund, tidligere tandlægebesøg, mundhygiejnevaner og tandproblemernes indflydelse på livskvalitet. Spørgeskemaet blev besvaret af samtlige 183 brugere, der i perioden maj 2013 til september 2014, henvendte sig til visitationsmedarbejderne på misbrugscenteret i Ballerup Kommune. Skemaerne blev udfyldt af visitationsmedarbejderne i forbindelse med en individuel visitationssamtale.

Visitatorerne i projektet, der til dagligt er medarbejdere på Misbrugscenteret Brydehuset i Ballerup Kommune, har haft ansvar for rekruttering af brugere til de kvalitative interviews. Brugere er rekrutteret ud fra antallet af behandlinger på tandklinikken for socialt udsatte, samt ud fra køn og type af misbrug. Visitationsmedarbejderne, der havde kendskab til brugerne i forvejen, bidrog hvor det var nødvendigt, med støtte til fremmøde ved interviewene. Klinik- og frivilligkoordinator på tandklinikken for socialt udsatte har haft ansvar for rekruttering af frivillige til fokusgruppeinterviewene. De frivillige tandlæger, tandplejere og klinikassistenter er rekrutteret med henblik på, at variationer i forhold til alder og køn var repræsenteret i hver gruppe. De tre fokusgrupper blev sammensat ud fra deltagernes faglige baggrund og havde 2-5 deltagere i hver:

- 1 fokusgruppe med klinikkoordinator og fire tandlæger
- 1 fokusgruppe med tre klinikassistenter
- 1 fokusgruppe med to tandplejere
- 1 fokusgruppe med to visitationsmedarbejdere

Den kvalitative evaluering bygger på i alt 8 interviews, der er semistrukturerede og undervejs har interviewer gjort brug af interviewguides. Interviewene er optaget som lydfilet via diktafon og er efterfølgende blevet transskriberet. Navnene på de personer, der har deltaget i interviewene, er anonymiserede i rapporten.

Bilag 3

Bruger cases

Case 1	
Navn:	Lene
Alder:	63 år
Misbrug:	Har et nuværende stofmisbrug
Misbrugsbehandling:	Er i substitutionsbehandling
Indkomst:	Førtidspension
Bopæl:	Bor i lejlighed i Ballerup
Tid siden sidste tandlægebesøg:	
Tandproblemer inden behandling:	Havde mange svækkede tænder. Efter et slag i ansigtet blev fem af de forreste tænder i overmunden slået løse og faldt ud. Kort tid efter begyndte flere af hendes tænder i over- og undermunden også at falde ud.
Tandbehandlingsforløb på Tandrødderne	To uger efter slaget blev hun henvist en akut tid på tandklinikken for misbrugere og socialt udsatte. På tidspunktet for interviewet havde hun afsluttet behandlingsforløb, hvor hun efter adskillige behandlinger havde fået trukket flere tænder ud og fået proteser
Status efter tandbehandling:	Hun er glad for sine proteser og har fået en tid på tandklinikken for at få tilpasset sine proteser pga. vægttab i forbindelse med en hospitalsindlæggelse

Case 2	
Navn:	Michael
Alder:	I 40'erne
Misbrug:	Har et tidligere stofmisbrug (hash, amfetamin mm.) og har været stoffri i 19 måneder.
Misbrugsbehandling:	Havde gennemført afrusning og senere et behandlingsforløb på misbrugscenteret i Ballerup
Psykiatriske diagnoser:	ADHD, panikangst, social angst
Indkomst:	Førtidspension
Bopæl:	Bor i botilbud i Lyngby
Tid siden sidste tandlægebesøg:	Ca.10 år
Tandproblemer inden behandling	Mange knækkede tænder, flere manglende eller løse tænder. Han fik en akut tid på Tandrødderne.
Tandbehandlingsforløb på Tandrødderne:	Havde afsluttet et behandlingsforløb (ifølge ham selv har han gennemført 10-12 behandlinger)
Status efter tandbehandling:	Mange af de tænder, der var blevet lavet på Tandrødderne, var begyndt at knække igen. Han ønskede en ny tid hos Tandrødderne.

Case 3	
Navn:	Karsten
Alder:	50 år
Misbrug:	Alkoholmisbrug og har været alkoholfri i 4 dage
Misbrugsbehandling:	I misbrugsbehandling
Indkomst:	Førtidspension
Bopæl:	Bor i lejlighed i Ballerup
Tid siden sidste tandlægebesøg:	20 år eller mere
Tandproblemer inden behandling	Løse proteser i over- og undermundens samt få svækkede tænder
Tandbehandlingsforløb på Tandrødderne:	Han blev henvist til en akut tid på Tandklinikken for socialt udsatte. På tidspunktet for interviewet havde han afsluttet et behandlingsforløb, der efter eget skøn havde været 13-17 behandlinger. Behandlingsforløbet endte ud i, at han fik to nye proteser.
Status efter tandbehandling:	Han er glad for sine nye proteser

Case 4	
Navn:	Pia
Alder:	44 år
Misbrug:	Har et alkoholmisbrug
Misbrugsbehandling:	Er ikke i behandling
Indkomst:	Førtidspension og skånejob
Bopæl:	Bor i lejlighed i Ballerup
Tid siden sidste tandlægebesøg:	Ca.30 år
Tandproblemer inden behandling	Havde tre tænder i munden og manglede resten af tænderne.
Tandbehandlingsforløb på Tandrødderne:	Hun blev henvist til en akut tid på tandklinikken for socialt udsatte. På tidspunktet for interviewet var hun midt i et behandlingsforløb, der efter eget skøn havde indebåret 4-5 behandlinger. Hun havde netop fået proteser i over- og undermundens og var i gang med en tilpasningsperiode.